

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kairiarankio kentauro pėdomis

2013-05-07

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Kūryba ir likimai

AUTORIUS: Marijus Šidlauskas

DATA: 2013-05

Kairiarankio kentauro pėdomis

Marijus Šidlauskas

Vyras, paukštis, poetas

Dar ilgai ieško peno -

Viešpatie mano,

Kokios baisios jo pėdos!

Spurda, lekia gyvybė,

Eidama spirale.

Viršum jos - begalybė,

O kentauras - šalia.

Iš S. Gedos poemos „Strazdas“

Salomėja Nėris paliko pėdas smėly, Kazys Bradūnas - pėdas arimuose, o Sigitas Geda paliko tiesiog pėdas. Atrodytų, jos po truputį vėsta, bet vos tik pradedi jomis eiti, vėl darosi karšta. Eita kentauro. Teatleis man „kairiarankių dinastijos palikuonis Sigitas Geda“, kaip jis pavadino save „Žalio gintaro vėriniuose“, už šią ne visai žmogišką (arklišką, tataigi) paralelę. Ir ne visai tikslią - juk S. Geda pirmapradiškai yra vandenžmogis, o kentauras sengraikiams - miškų ir kalnų demonas. Manykime, kad šiuo atveju svarbiau dvilypis pasaulio regėjimas, dvipolė estetika, išūliai kergianti priešybės ir nederamybes, ir nenuspėjama etika, veikianti čia švento nusižeminimo, čia pragariško įsiūčio režimu, t. y. giluminė kentauriška prigimtis, kurią S. Geda geriausiai

įkūnijo savo Strazdu - puse paukščio, puse žmogaus. Principinį šio paukštžmogio pirmapradiškumą patvirtina ir kūrybos chronologija, nes poema „Strazdas“ (publikuota 1967 m.) parašyta dar prieš metais anksčiau išėjusias „Pėdas“. Todėl tebūnie toks gediškas, keistokas kentauras, kairiarankis, kaip ir dera visiems dešinės tvarkai ir komandoms nepaklūstantiems neramuoliams.

Eidamas pėdomis visada gali užkliūti už kokio kurmiarausio, supainioti pėdas su netikra įduba ar suvisai jas pamesti. Rizika juolab didesnė, kai pats pėdekys yra kairiarankis [o toks ir yra rašantysis šias eilutes - M. Š.]. Tad žygiuotė nežada būti tyki, rami ir glotni. Didelė kluptelėjimų ir nikstelėjimų, atsitrenkimų ir užsigavimų tikimybė. O pernelyg užsižiopsojęs gali iš už nugaros sulaukti ir kentauro kanopos spyrio. Gali skaudėti.

Pirmiausia atsitrenkiame į S. Gedos genialumą - jei skausmingai nekompleksuosime ir apskritai pripažinsime, kad kultūros genijų Lietuvoj būta. Išties, yra Kristijonas Donelaitis, Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, žinoma, Czesławas Miłoszas, nors ir rašęs nelietuviškai, tačiau nepriekaištingai atitinkantis genijų nobelistų standartą. Atrodo, kad genialumo klausimas S. Gedai nebuvo antraeilis. „Su tavimi Krėvė, Čiurlionis... Du jie, / O trečio šiam pasauly nerandu“, guodėsi poetas sonetų cikle „Maironio mirtis“. Kas gi tasai didysis trečias, nėra labai sunku nujauti. Kornelijaus Platelio liudijimu, S. Geda „tiesiog jautė pareigą būti „geriausiu Lietuvos poetu“. Mes, ar bent daugelis mūsų, tokio titulo jam neginčijome, tačiau, norėdamas patį save kasdien įtikinti esant jo vertą, turėjo dėti nemažai pastangų. Man regis, iš čia jo noras atstatyti šitaip metaforizuotą Babiloną, sukurti savotišką lietuvių kultūrinę mitologiją, iš čia jo dedikacijos klasikams ir didiesiems praeities kultūros žmonėms, iš čia jo didžiųjų poezijos tekstų, daugelio kurių originalo kalbos jis nemokėjo, vertimai, vis dėlto suliepsnodavę poetine ugnimi jo talento ir tobulos poetinės klausos dėka¹. Tačiau kai poetų hierarchijas imdavo nustatinėti kiti, jam nepatikdavo: „Seniai norėjau parašyti: yra žmonių Lietuvoj, kurie mėgsta nustatinėti, kas yra geriausias ir didžiausias (poetas). Tačiau tai ne tik anachronizmas, bet ir idiotizmas“².

Apie S. Gedos megalomanijos kompleksą dar kalbėsime, dabar pacituokime Friedricho Nietzsche's svarstymus apie kultūros genijų, kuriuos savo monografijoje cituoja ir Viktorija Daujotytė: „Jei kas panorėtų įsivaizduoti kultūros genijų, kaip šis atrodytų? Melu, prievarta, beatodairišku egoizmu jis naudojasi taip patikimai, kaip savo darbo įnagiais, tad reikėtų jį vadinti piktu demonišku padaru; tačiau jo tikslai, vienur kitur išryškėjantys, yra didūs ir geri. Tai - kentauras, pusiau arklys, pusiau žmogus, ir dar su angelo sparnais prie galvos“³. Mes jau beveik įtikėjome, kad šis kentauras - tragiškasis genijus, sietinas su iš romantizmo paveldėtu *prakeiktojo poeto* tipažu. Betgi S. Gedos genialumas turi ir tragikomišką šleifą, kuriame žaidžia visas žmogiškų stiprybių ir silpnybių spektras, įskaitant ir tai, kas nurašoma anachronizmams ar idiotizmams. Tragikomiška ekscentrika buvo būdinga ir Juozapui Albinui Herbačiauskui, 1907 m. savo esė „Genijaus meilė“ rašiusiam: „Genijus - tai mistiškas sujungimas žemės piemenėlio ir dangaus karžygio dvasių“⁴. Irgi toks žemiškai dangiškas kentaurėlis, kurio priesakai Lietuvai - drįsk žingeidauti apie save pačią! drįsk būti galinga! - yra ne tik „didūs ir geri“, bet ir esmingai atitinkantys S. Gedos kūrybinę programą.

Romėnams *genius* reiškė tą patį, ką graikams *daimon* (gr. dievybė, dvasia), kuri galėjo

būti gera arba pikta. Demonas šėtono prasme išgalėjo su krikščionybe. Immanueliui Kantui atrodė, kad genijus – tai įgimti dvasios pradmenys, įgymiai, per kuriuos gamta pateikia menui taisyklę. Taip, S. Gedos genialumas plūsta iš gamtos, prigimties, kurioje, dar pačiame šaknyne, persidengia naiviojo ir sentimentaliojo, laikantis Friedricho Schillerio perskyros, kūrėjo temperamento tipai. Naivumą F. Schilleris suvokė kaip žmogaus pirmą pradę sutaptį su gamta (tikrove), „tiesioginį“ gamtos išgyvenimą be idealizacijos momento, kai poetas tarsi pats yra gamta. Sentimentalumą (nesiedamas su jausmingumu) aiškino kaip išsiskyrimą su gamta, kada ji tampa reflektuojamu objektu ar idėja (idealizuojamu objektu), gamtos čia ieškoma, ilgimasi, nes pats poetas jau nebėra gamta. Naiviajam tipui F. Schilleris priskyrė Homerą, Ariostą, Williamą Shakespeare'ą (S. Geda čia veikiausiai būtų įrikiavęs ir Antaną Strazdą), modeliudamas jį pagal Johanno Wolfgango Goethe's pavyzdį, o sentimentalų žiedė atsižvelgdamas į savo paties psichologiją ir filosofiją. Iš šios F. Schillerio perskyros J. W. Goethe vėliau kildino „sveiko“ klasicizmo ir „liguisto“ romantizmo priešstatą. Panašu, kad S. Gedos kentauras godžiai gėrė iš abiejų šaltinių.

S. Gedos genialumo kompleksas turi ryškų *genius loci*, vietos dvasios, sandą, maitinamą gimtinės gamtovaizdžio, gimosios pirkios, motinos veido vaizdinių. Bet sykiu šis kompleksas paženklintas ir *genus irritabile vatum* (jautri dainių giminė – Horacijus) įdagu. V. Daujotytė savo monografijoje svarsto ir apie puikybės jausmą, valdžios potroškius, tūžmingą revanšistinę retoriką, nedėkingumo ir agresyvumo gestus. Nesušukuojamas socialinis psichologinis dirglumas, nesutramdomas ūmumas, ieškant kentauriško sąvokų – *nartumas*. Šioje prigimtyje glūdėjo unikali gyvybingumo ir trapumo pusiausvyra, kuri vien dėl savo retumo galėjo atrodyti mįslinga ar įtartina. F. Nietzsche į genijų žvelgė kaip į tobuliausią, bet kartu ir jautriausią gedimams mechanizmą, kuris esąs neįmanomas be patologijos, nulemiančios opesnę pasaulio sampratą ir atitinkamą gyvenimo stilių. Liga? Taip, S. Geda gydėsi psichoneurologinėje ligoninėje, turėjo sveikatai nepadedančių įpročių bei priklausomybių, paskutiniaisiais metais sirgo onkologine liga, skundėsi aukštu kraujo spaudimu. Genijų-neurastenikų sąrašą bene pirmasis lietuvių literatūroje pateikė Antanas Škėma, „Baltoje drobulėje“ išvardydamas Michelangelo Buonarroti, Blaise'ą Pascalį, Jeaną-Baptiste'ą Molie³re'ą, Alexanderį Pope'ą, Edgarą Allaną Poe, Waltą Whitmaną, O. Henry'į, Robertą Louisą Stevensoną. Genialumas – tai tamsiausias ligos gelmes pažinusi ir iš jų patirties semianti, per jas kūrybinga tampanti gyvybinių galių forma. Genialus menininkas – nusikaltėlio ir bepročio brolis, turintis reikalų su pekla. Šias mintis skolinuosi iš Thomo Manno „Daktaro Fausto“, kur randame išsamų ego mitologijos aprašymą: asmeninė egzistencija genijui regisi nelygstamai unikali ir šventa, bet koks apibendrinimas, gretinimas, plakimas prie kitų atrodo kaip koptus pažeminimas. Genijų pasisakymuose apie kits kitą – ne kritiškas kolegialumas, bet pastanga nuneigti, troškimas būti vieninteliam⁵. S. Gedai aiškiai nepakanka talento sąvokos – per ankšta, jis ją tarsi išsprogdina. Ralpho Waldo Emersono išvalga: „Pasaulyje visa susiję nelyginant karoliukai ant siūlo. Matydami ar nematydami mes tikime, kad ryšys egzistuoja. Talentas tą ryšį sukuria; genijus atranda tikrovėje“⁶. S. Geda šį ryšį atranda kaip pertrūkį tikrovėje, pleišto principu, skverbdamasis į tikrovę vertikaliais gręžiniais.

Genialumo komplekso dalis – ir recepcijoje, kur taip pat esama kentauriško dvilypumo, įtampos tarp atmetimo ir adoracijos. Arvydas Šliogeris yra pavadinęs S. Gedą „vienu didžiausių poetų pasauly“, lyginęs su nūdienos nobelistais (už Cz. Miłoszą esąs

aukštesnis bent trimis galvomis, o Wisława Szymborska, palyginti su S. Geda, tesanti sentimentali eiliakalė7). Gestai, kaip įprasta A. Šliogeriui, sąmoningai, nevienareikšmiškai provokuojantys. Bet ar juose nesama, drįskime prisipažinti, mažos tautos didelių žmonių (deja, dažnai nematomų ir negirdimų) kompleksų? Ir mūsų visų provincialumo stigmatos? Įsivaizduokime, jei A. Šliogerio žinią paskelbtų koks nors „The New Yorker“ ar „The Paris Review“, kas nors praneštų Nobelio premijų komiteto posėdyje. Ką reiškia mūsų vietiniai genijai už Lietuvos sienų, tarkim, Daugpilyje, Narvoje ar Breste? Ir, kitaip atvertus, - kokie genijai mums yra Imantas Zieduonis, Jaanas Kaplinskis ar Andrejus Chadanovičius? Jaučiate, kaip į panašią komparatyvistiką skverbiasi tragikomiškos remarkos?

Genialumo kompleksas verčia kalbėti ir apie kitus S. Gedos kompleksus - jų būta, slepiamų ir skausmingai išmetamų viešumon, sporadiškai apnuoginamų. Pavyzdžiui, nevisavertiškumo. Jautėsi nepakankamai vertinamas, įvertintas ir kaip vyras, ir kaip kūrėjas, slėpė negyjančias tokio neįvertinimo žaizdas. Pasiremkiame paties poeto citatomis: „Esu nelaimingas žmogus. Niekados negalėsiu būti atviras kaip didieji prancūzai“ (TML, 171). Ir čia pat atvirumo proveržis: „Atstumta, paniekinta meilė ir ižeistos ambicijos - du dalykai, kurie kankina žmogų iki sąmonės išblėsimo“ (TML, 172). Prasimuša Edipo kompleksu atšvaitai - pasijusdavo nemylimas vaikas šeimoje, neužmiršo ūmaus ir valdingo tėvo nuoskaudų: „Turėjau ir neturėjau tėvą. Nieko nekaltinu. Vyriausias brolis nusiskandino nepakęsdamas tėvo despotijos“ (TML, 179). Beje, apie brolio nusiskandinimą ir jo priežastį užsimenama tik vienoje vietoje. Kitur dienoraščiuose ir pasisakymuose, sesers liudijimuose - brolis tiesiog nuskendęs, nelaimingas atsitikimas. Faktografinė tiesa neprivalo sutapti su asmenine poeto mitologija. Manytina, kad pastarąją kurdamas poetas tiesiog įtikėdavo savo būsenomis, kad ir prasilenkiančiomis su tikrąja daiktų padėtimi.

Nenuslepama - šiam poetui buvo būdingi žodiniai užsipuolimai, jį ištikdavo smurto ir agresijos priepuoliai, kaip ištikdavo dangiško nuskaidrėjimo, gerumo, atgailos valandos (šios paliudytos sukrečiančiais laiškais). Abiem atvejais buvo neprognozuojamas, paklūstantis neįspėjamo pasionariško pulsavimo ritmui: susiliejimas / atsiskyrimas, giesmė / staugsmas, balsas / tyla ištikdavo pakaitomis.

Moterys rodėsi „skirtos ne man. Ar visi vyrai jaudinasi dėl savojo negražumo?“ (TML, 191). Sakosi vyriškos draugystės, ištikimos ir patikimos, ilgėjęs labiau negu moterų (TML, 191), tačiau kitur tvirtina: „Viskas, ką daro vyras, iš esmės skirta moteriai“ (TML, 219). Moterų juokas aidėjo giliausiuose sąmonės skliautuose, moterų motyvas persmelkia visą poeziją: „Buvau į Lietuvą išėjęs. / Ten paukščiai, moterys ir vėjas“, ištarta dar 1964-aisiais. Moteriškumą jautė kaip archetipinį (ovalinį?) būties kūną, buvo vienodai jautrus ir to kūno fizikai, ir metafizikai. Gamtą jautė kaip moterį, kaip motiną, mokėjo skaityti *motinos gamtos knyga*. Galima skirti du moteriškumo poliūs - viename telkiasi erosas, vaisingumas: „bėkite pas / kentaurus / meilės / ištroškusios / moterys („Pavasaris senovėje“). (Ne paslaptis, kad kentaurai moterų atžvilgiu buvo itin aržūs, dėl jų varžėsi su savo kaimynais lapitais.) Kitame poliuje - motiniškumas, biologinis ir kosminis, transcenduojantis aukštyn ir žemyn: „Šviesa viršuje, / O tamsa apačioj - / Dvi vairuojančios gyvastį motinos“ („Ežeras I“). Sūniškas prisirišimas prie motinos ilgainiui tik gilėjo: „Jeigu pasaulyje pas ką nors verta sugrižti, tai pirmiausia pas motiną. Kodėl taip yra?“ (TML, 200). Kaip matome, S. Gedos dienoraščiuose ir kūryboje glūdi gausybė klodų būsimų biografijų ir autobiografijų autoriams, apščiai

prielaidų įžvalgoms ir atvertims, kurios savo nenuglaistytu tikrumu galėtų varžytis su didžiaisiais prancūzais.

Šį kūrėją, tuomet dar jauną ir ambicingą talentą, turėjo itin žeisti suirzusio Juozo Baltušio rimas – „Geda – lietuvių poezijos gėda“ (kas šį kasusą šiandien galėtų patikimiau paliudyti?). Garbės, savigarbos, savivertės styga buvo visada įtempta: „Aš tenorėčiau numirti išsaugojęs lašą savigarbos. Nenoriu apsijuokti savo mirties akivaizdoje. Kodėl norite mane išjuokti?“ (TML, 211). Išjuokos baimę galėjo gilinti akistata su savo paties prigimtimi: „Neviltis ir siaubas žmogaus, kuriam atsiveria prigimtis. Iš esmės tai prancūzų modernizmo pradžia. Dabar suprantu, kodėl mane traukė Ch. Baudelaire'as“ (TML, 213). (Šio „Les Fleurs du mal“ siūlė versti „Velnio flora“.) Nenumalšinamas transcenduojančios sielos pojūtis: „Pirmiausia bręsdamas žmogus užmuša savo vidinę begalybę. Tie, kurie su ja nesusidoroja, yra poetai“ (TML, 214).

Įmanu daryti išvadą, kad aštriosios S. Gedos fenomeno briaunos žiedėsi iš gilaus gynybinio komplekso, kurio veikimą poetas pats gebėjo fiksuoti ir reflektuoti: „Apie kardžuves (vėžiagyvius) okeanų dugne. Jie atsiranda be šarvo. Šarvas arba kiautas ima augti, vos mėsa susiduria su koku nors kietesniu daiktu. Kai susižeidžia. Kraujas tada bemat išskiria geležį“ (TML, 201–202). Šį kompleksą mokėjo ir pademonstruoti, ne kartą tai darė. Viename iš vėlyvųjų interviu savo metodiką reziūmavo šitaip: „Rinktis gali tik akimirksniu. Tarkim, kai man duoda į snukį, aš iškart spiriu į pautus“⁸. Ką gi, kentaurai spardosi... Ginties būvis ir tuomet, kai niekas nepuola – tokia gynyba puolimu, energijos telkimo būdas: „Tik skriaudžiamas, tik įžeidinėjamas ar neteisingai vertinamas galėsiu dar šį bei tą padaryti.

Visos liaupsės, apdovanojimai, premijos tik žudo mane.

Taip sutrypsiu savąjį *ego*“ (TML, 219–220).

Ir – resignacija: „Visų mano darbų nereikalingumas galop – slegia mane“ (TML, 200). Šarvo (kaukės) ir kūno sąaugos. Kuo poetas buvo „apsimetęs“, išvardyta eilėraštyje „20 prisipažinimų“, tik akivaizdu, kad be visų šių apsimetimų poetas neįstengtų būti savimi – „mirštančiu ir atgimstančiu. Tam, kad gyvenčiau“. Taip, S. Geda turėjo daugybę kaukių, tačiau jos suaugusios su veidu. Vėl, jau kelintą kartą, atsitrenkiame į keistą kentaurišką dvilypumą: „Dar pagalvojau: koks keistas kuriančio žmogaus charakteris! Neigti visus kitus. Tam, kad išlaikytum savąjį tikėjimą. Jog esi unikalus!

Betgi aš bėgau nuo tokio likimo. Ieškojau identifikacijos kituose: Strazdas, Villonas“ (TML, 209).

Ilgainiui lietuviškasis kentauras (jis ir satyras, faunas, panas, „pasenęs viduramžių kaukas“) tampa, anot Valentino Sventicko, *kytru seniū* („Skrynelė dvasioms pagauti“), Sokratu, kalbančiu su vėju (paties poeto sudaryta rinktinė „Sokratas kalbasi su vėju“).

Nebūtų prasmės su S. Geda ginčytis dėl žmogaus prigimties gyvūniškumo, gyvuliškumo. Juk ir Aristotelis žmogų apibrėžė kaip *zoon politikon, animal socialis*. Klausimas, kokios nūdien žmogiškumo-gyvuliškumo proporcijos, kaip šie poliai galėtų turėtų santykiauti, nepažeisdami visuotinių gyvybės, laisvės, žmogaus orumo ir padorumo principų? Klausimas lieka atviras, nes šiandien kultūros-nekultūringumo

riba be skrupulų perženginėjama. Pamenate, kaip smagiai ją perženginėjo tokie *literatūros dulkintojai* Castoras & Polluxas, kurių svaidymąsi spiromis taip nelengva pamiršti? Tačiau neturėtume pamiršti ir to fakto, kad narsusis tandemas tuometiniuose „Šiaurės Atėnuose“ turėjo neprastą *stogą* – autorių, kuris savo gyvavaizdžiais daug autoritetingiau už jaunimą sankcionavo patį kultūros žmonių *sudirbinėjimo* principą, pateikdamas įsimintiną tokio *sudirbinėjimo* precedentų.

Kentauras jau pagal apibrėžimą prieštaringas, tad S. Gedos gyvenimo ir pasisakymų išsklotinėje neverta ieškoti loginio nuoseklumo, racionalios tvarkos, sistemos metmenų. Vis dėlto struktūriniai branduoliai, idėjinės vertikalės, patvirtinančios giluminę pasaulėvokos ir poetinio mąstymo principų vienovę, pakankamai ryškios. Kaip tipišką prieštarą galima nurodyti apgailėstavišumą, kad „žmogus, kuris kuria, tai atima iš tikrųjų iš savęs tikrą gyvenimą“ (TML, 187) ir, kita vertus, tvirtinimą, kad „žmogus laimingiausias kurdamas“ (TML, 192). Įdomu, kad dienoraščiuose kaskart pabrėždamas gyvenimo pranašumą prieš meną („Gyvenimo turinio – šit ko stokoja dabar poezija“, TML, 172; „Gyvenimas lenkia fikcijas. Esama dalykų „iš natūros“, kurių nesugalvosi“, TML, 203) poetas netikėtai „atsitrenkia“ į Nikolajų Černyševskį, teigusį, kad grožis yra gyvenimas, o meno kūriniai – menkesni už grožį tikrovėje. Ką gi, dar vienas kentauriškas pavidalas, šįkart iš senosios meno-gyvenimo bylos.

Su šia „gyvenimo estetika“ siejasi ir kita, galima sakyti, programinė deklaracija: „Man pačiam poezija prasideda ten, kur baigiasi tai, kas išmokta“ (TML, 184). Maga palyginti su T. Venclova, užsiangažavusiu mokytojos poezijos, *poiesis docta*, programai. Ši, žinia, rašoma išsilavinusiam skaitytojui, ją vertino rafinuota Renesanso ir Baroko laikų publika. Tokią poeziją kurdamas T. Venclova sakosi vengęs, šalia kitko, „spontaniškų išsiliejimų, taip pat šokiruojančio storžieviškumo, kuris pastaruoju metu Lietuvoje – ir ne tik joje – pasidarė madingas“⁹. Nesunku nujauti, su kokia mokykla ir stovykla netiesiogiai polemizuojama. Čia pravartu priminti, kad išsilavinęs skaitytojas ne pro šalį ir S. Gedai. Juk kai reikėjo apginti neįprastą jaunojo „Pėdų“ autoriaus poeziją, jos paradoksus ir alogiką (plg. su *poiesis docta*), to kvalifikuotai ėmėsi Kęstutis Nastopka – pabrėžtinai išsilavinęs skaitytojas, gebantis interpretuoti ir vertinti (klasikinis kritiko apibrėžimas). K. Nastopka kalbėjo apie esminį poetinės kalbos (poetinės logikos) ir kasdienės kalbos (praktinės, buitinės logikos) nesutapimą, kurio neįsisąmonina profaniškas skaitytojas. Kritikas krūtine stėjo už poetinę logiką-alogiką, principingai gindamas šventą poeto teisę į poetinės raiškos unikalumą ir vaizduotės originalumą. Tad vis dėlto, kuri logika – meno ar gyvenimo – viršesnė? S. Geda juk savo kūryboje judėjo priešinga kritikų aiškinimams linkme, labiau pasikliaudamas gyvenimo *sacrum* ir tolydžio nusivildamas meno, kultūros *profanum*. Tiesa, su nemažomis paklaidomis. Dar vienas kentauriškas kazusėlis...

Paminėjus T. Venclovą ir prisiminus ne itin glotnius jų pasifechtavimus, galima palyginti abiejų laikysenas. Akivaizdu, kad S. Geda neturėjo Jeilio profesoriaus akademinės ir kultūrinės šlifotės (nebūtų kentauras), neišpažino politiškai korektiškų viešosios laikysenos ir retorikos konvencijų, buvo, paties T. Venclovos skirstymu, *išcentrinis*, o ne *įcentrinis*. Negalėjo atleisti „surrealizmo mokyklėlės“, nepraleisdavo progos pasišaipyti iš kolegos (dažniau – konkurento) įgimtų bei įgytų silpnybių, šitaip susikurdamas savo „įtarumo hermeneutiką“, kurią taikė, galima sakyti, metodiškai.

Atsitrenkus į T. Venclovą tenka prisišaukti ir trečiąjį lietuviškojo poetų meilės

trikampio narį - Justiną Marcinkevičių. Esama pagrindo laikyti juos fundamentaliausiais XX a. antros pusės lietuvių poetais, esminiais poetinio kraštovaizdžio architektais - savaip genialiais, siūlytais Nobelio premijai. Vis dėlto kentauras iš jų - tik vienas. Just. Marcinkevičius, be abejonės, labiausiai trukdė S. Gedai eiti geriausio Lietuvos poeto pareigas, gerokai lenkdamas pirmiausia sociologiniais ir psichologiniais poeto statuso parametrais. Šita S. Gedai nepalanki hierarchija nesikeitė ir po 1990-ųjų, kai atkrito politiniai ideologiniai literatūros vertinimo kriterijai (tačiau išnirio kiti paraliteratūriniai matai ir saikai, formavę kitonišką konjunktūrą). Su tokia padėtimi karingasis jotvingis, žinoma, negalėjo susitaikyti. Savo išpuolius prieš Just. Marcinkevičių motyvavo tokiomis šiojo nuodėmėmis kaip pataikavimas valdžiai, pyliavos ideologinei sistemai, minių mylimojo privilegijos, banalybių idealizavimas, istorijos iškraipymai, lėkšta teologija, formos inercija ir dar daugybe kitokių nusidėjimų. Galiausiai, nuvarginęs savo akmenis svaidančią kairiąją, mesdavo paskutinę kortą - parodykite man bent dvi jo eilutes! (suprask - atlaikančias laiko dantį). Just. Marcinkevičius, kaip pamename, į provokacijas neatsakydavo, nebent karčiai paironizuodavo - sau, ne viešumai.

Reflektyvesnis šių dviejų laikysenų (platesne prasme - vertybinių sistemų, estetikų ir etikų) palyginimas galėtų būti įdomus ne tik literatūros, bet ir lietuviškojo mentaliteto pavidalų peržvalgoms. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad Just. Marcinkevičiaus ir S. Gedos asmenyse susiduria du poliariniai būties principai - tvarka ir chaosas, *sacrum* ir *profanum*, simetrija ir asimetrija, norma ir anomalija (anomija), susitaikymas ir maištas, ikonolatrija ir ikonoklazmas, sąmonė ir pasąmonė, klasika (klasicizmas) ir romantika (romantizmas plius modernizmas). F. Nietzsche šių principų susirėmimą matė kaip Apolono ir Dioniso grumtį ir, žinia, principingai simpatizavo Dionisui. Šią padėvėtą schemą būtų galima papildyti daugybe smulkiau skaidomų priešstatų: Just. Marcinkevičius apoloniškai tiesus, einantis *kalbos tiesumu*, S. Geda - ovališkai kreivas, instinktu atpažįstantis *curvum*, „susuktas tartum viesulas“, pasak Aido Marčėno. Just. Marcinkevičius elegiška atsidadantis ir kontempliuojantis išminčius rūpintojėlio veidu, valingai kontroliuojantis savąjį *ego* ir atiduodantis jį į *superego* rankas (apie jo *id* galėtų tik spėlioti Juodasis Metraštininkas). S. Geda - liejantis regėjimus ir užkalbėjimus su pirmaprade vaiko nuostaba, bylojantis savo mitines sakmes *kytro senio* užuolankom, pasūdydamas vaikėžiškais pabliuznijimais; pakylantis iki giesmės *sacrum* - ir užsikertantis ties ekstatišku pasąmonės slenksčiu. Pirmasis - mylintis ir mylimas žmonių, gyvenimo išminties ir gerumo autoritetas, visuotinai gerbiamas ir pripažintas, nors konkurentų kandžiojamas; tikintis, bent ilgai tikėjęs, klasikine kalokagatijos idėja, išipareigojęs klasikiniam *sursum corda* imperatyvui; ištikimas geranoriškumo ir padorumo etosui, blogį apeinantis nelyg šėtono ekskrementą. Antrasis - turintis socialinės ir estetiškos recepcijos komplikacijų, kūrybą suvokiantis kaip nuolatinę įkvėpimo ir apsidėmimo grumtį, atramų ieškantis chtoniškoje floroje ir faunoje; šėtoną matantis „gyvai“ ir galintis, kaip Martinas Lutheris, mesti į jį rašalinę; už žmones jam įdomesni žiogai, mamutai ir varnėnai; grožio samprata moderni, bodleriška (peslys gražus, kadangi plėšrus; plg. su Williamo Blake'o Tigru). Just. Marcinkevičius tarsi rašo tautos švarraštį, kai kam šventraštį, S. Geda - laiškus iš praeities ir ateities, telegramas iš anapus, dienoraštį, kartais virstantį juodraščiu, kurio piktogramose tačiau tvinksi mūsų buvimo ir mirties paslaptis.

Šią palyginimų rikiuotę būtų galima tęsti. Esmė ta, kad abu poliai vienas be kito nustotų savo gyvosios prasmės, tai du tos pačios lazdos galai, kuriuos nupjovus lazda

pavirstų malkomis. Jie gyvybiškai vienas kitą palaiko ir yra reikalingi, kaip dienos reikalinga naktis, o po lietaus – saulė. Atidžiau žvelgdami čiuopiame ir abiejų pozicijų bendrumą: itin suartinanti gamtojauta, „širdies religija“, išvalgos, po kuriomis galėtų pasirašyti abu: „Išblėso žmogaus kaip Gamtos karaliaus ir šeimininko mitas, ir liko viena tauri vidinė nuostata: esame kaip žolė, medžiai, žemė, dangus, paukščiai...“ (TML, 162). Tas pats troškimas išsiskverbti į lietuviškumo šerdį, tik vienas medituoja ašarą Dievo aky, o kitas įsitveria molingos šaknies, pratęsdamas ją iki kosminio pasaulio medžio viršūnės. Tas pats *kalbos tikrenybės* ilgėjimasis poezijoje, tas pats sielėjimasis dėl gimtosios kalbos, dėl ežerų ir upių. Pagaliau tas pats šventas prierašumas ir skola Motinai. Šiandieną, rimstant aistroms, abu mūsų kolosai tik patvirtina lietuvių poezijos žemės derlingumą ir tvirtumą, jos gylį ir plotį, jos integralumą. Na, o tiems pėdsekiam, kurie negali užmigti be hierarchijų, galima priminti J. W. Goethe's palinkėjimą: „Vokiečiai ginčijasi, kuris mūsų esąs didesnis – Schilleris ar aš. Siūlyčiau jiems verčiau pasidžiaugti, kad turi du tokius vyrus kaip mes.“ Vienas iš mūsų apkalbėtų *tokių vyrų*, tarsi bylodamas už abu, siūlo tą patį: „arkim / broliai / pūdytėlių // saugokim / vieni / kitus.“

Čia būtų galima mūsų pėdsekių ekspediciją ir pabaigti. Tačiau ne todėl, kad baigtųsi pėdsakai – šiuokart baigiasi tik mūsų žygio vienkartiniai ištekčiai. Baigiasi žmogaus gyvenimas, o poeto žodžių pėdsakai veda tolyn – ten, kur, pasak Vytauto P. Bložės,

poetas niekad nebūna,

ir kur įkyrūs skaitytojai

tikisi rasti save.

Pėdsakai veda į ten, kur baigiasi pėdsakai.

Kur, nuo lyties ant lyties šokinėdamas, pereini upę.

Ir tik tada pamatai

tiltą. Juo einančius žmones.

Tavo pėdsakus nunešė upė –

tavo drąsą ir tavo aklumą.

Viskas ištirpo mėlynėj –

Balsas, akys ir sniegas.

„Kur veda žodžių pėdsakai?“

Kitaip tariant, žodžių pėdsakai vėl gražina į gyvenimą, kuris šiuo atveju, tikėjime, sutampa su *tikrenybe kalboj*. Na, o jei vis tiek tą tikrenybę netikime, muistomės, pradėdame žiovauti? Tuomet saldaus sapno, iš kurio teks anksčiau ar vėliau nubusti. Geriau anksčiau. Yra daug būdų iš sapno sugrįžti, sugrąžinti į tikrenybę, o vienas itin paveikus – spyris. Kairiarankio kentauro kanopa.

- 1 Platelis K. Ir mes praeiname: esė ir publicistika. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2011. – P. 69.
- 2 Daujotytė V. Tragiškasis meilės laukas: apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. – P. 173. Toliau S. Gedos pasisakymai cituojami iš šios knygos, nurodant santrumpą TML ir puslapį.
- 3 Nietzsche F. Žmogiška, pernelyg žmogiška. – Vilnius: Alma littera, 2008. – P. 158.
- 4 Herbačiauskas J. A. Erškėčių vainikas: rinktinė: proza, esė, kritika. – Vilnius: Vaga, 1992. – P. 223.
- 5 Manas T. Daktaras Faustas: vokiečių kompozitoriaus Adriano Lèverkiūno gyvenimas, papasakotas jo draugo. – Vilnius: Vaga, 1988. Čia daugiausia perpasakotos XXXVII skyriaus mintys, žr. p. 417 ir kt.
- 6 The Portable Emerson. – Penguin Books, 1977. – P. 502.
- 7 Žr. Elenos Tervidytės pokalbį su A. Šliogeriu: A. Šliogeris apie Sigitą Gedą: didis poetas, gyvenimo diletantas // Dialogas. – 2009. – Vasario 20.
- 8 Mindaugo Nastaravičiaus pokalbis su poetu: Sigitas Geda: galiu užauginti debesį // Naujienų portalas „Delfi pramos“, 2006 rugsėjo 11 d., prieiga 16:12.
- 9 Venclova T. Įžangos žodis // Venclova T. Visi eilėraščiai, 1956–2010. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011. – P. 8.